

Országos tájérték adatbázis – A magyarországi vonzerők gyűjteménye

Szerzők: Mikházi Zsuzsanna¹ – dr. Szilvácsku Zsolt²

A táj magába foglalja egy adott terület turisztikailag hasznosítható természeti és kulturális adottságait. Tájértéknek nevezzük mindazt, ami a helyi lakosok és a térségbe érkezők (látogatók, turisták), valamint a fejlesztéssel foglalkozó turisztikai szakemberek számára mindenkor meghatározza a táj értékét, pozitív jellegét. A Budapesti Corvinus Egyetem Tájépítészeti Karának irányításával létrehozott TÉKA (TájÉrtékKAtaszter) projekt 2010 végéig tart, partnerei a Norvég Élettudományi Egyetem, a Földmérési és Távérzékelési Intézet (FÖMI), a Vidékfejlesztési Minisztérium (VIM), a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal (KÖH), valamint a Nemzeti Örökségvédelmi Központ (NÖK). Célja egy az egész országra kiterjedő online adatbázis létrehozása, amely országos szinten tartalmazza a tájértékeket, a turizmus alapját jelentő vonzerőket. A TÉKA adatbázis működése révén a döntéshozók, szakértők és a civilek számára különböző szinten hozzáférhetővé, megismerhetővé válnak a tájjal kapcsolatos kulturális és természeti értékek³, növelve ezzel a helyi identitástudatot, a környezet iránti felelősséget és elősegítve a helyi és regionális értékekre alapozott döntéseket, fejlesztéseket.

Kulcsszavak: táj, tájértékek, TÉKA, turisztikai vonzerő.

1. Bevezetés

Magyarország turisztikai vonzerőkben rendkívül gazdag. Mind természeti, mind kulturális adottságaink kiemelkedők, azonban a széles spektrumú választéknak csak igen kis része jelenik meg a turizmus kínálati oldalán. Ennek az oka, hogy nem is ismerjük teljes egészében egy-egy terület attrakcióit, látogatásra sarkalló kincseit.

A turisztikai szakma számára az Országos Idegenforgalmi Bizottság (OIB) határozata alapján a Magyar Turizmus Rt. koordinálásában 1997-ben készült el az a vonzerőleltár, amely országos viszonylatban tartalmazta hazánk legfontosabb látnivalóit. A turisztikai régióként végzett kutatás eredményeit összesítve és esettanulmányokban is közreadták (Nemes–Kozma 1998).

Az 1997. évi vizsgálat a turisztika szakma számára hiánypótló volt, de a dokumentum tartalma mára már

nem kielégítő. A kutatás volumene ellenére a 3132 településen feltárt 5914 darab vonzerő településenként 1,8 vonzerőt jelent, ami nem reális eredmény. A magyar települések múltjukból, történelmükből fakadóan ennél sokkal több értékkel rendelkeznek. A több mint tíz évvel ezelőtti kutatásnak egyik komoly hiányossága, hogy elsősorban objektum szintű elemeket tartalmaz, amelyek legnagyobb hányada kulturális emlék, műemlék. A természeti értékek a lista kisebbik részét jelentik, és e tárgykörben nem teljes körű a felmérés. A táj egyes elemeihez (egy kőkereszthez, forráshoz, barlanghoz, egy dűlőhöz) kapcsolódó szellemi értékek, gondolati képződmények (például mesék, mondák, legendák, színhagyomány útján terjedő történetek), amelyek sokszor a települések egyedi kultúrtörténeti vonzerejét jelentik, szinte teljesen hiányoznak a felmérésből.

A turisztikai szakma, különösen a tervezés számára fontos egy olyan országos adatbank összeállítása, amely az 1997-es vonzerőleltárt aktualizálva, kiegészítve szélesebb témában tartalmazza az attrakciókat. A vonzerőleltár folyamatos naprakészen tartására vonatkozó igény kielégítéséhez járulhat hozzá a 2009 nyarán indult TÉKA (TájÉrtékKAtaszter) projekt, amelynek célja Magyarország tájértékeinek a turizmus számára is hasznosítható módon való összegyűjtése, valamint partnerségen, lakossági közreműködésen alapuló folyamatos frissítése. Hangsúlyoznunk kell, hogy a TÉKA-projekt keretében elkészülő adatbázis és szolgáltatási rendszer a tájértékek körét tartalmazza (lásd a következő pontban kifejtett tájérték fogalmat), a további, tájhoz kötődő kulturális rendezvényeket, programokat, szokásokat, szellemi értékeket, hagyományokat tartalmazó adatbázisokkal együtt, azokkal összekapcsolva jól használható információ szolgáltatásokat kínál a turizmus szakma számára.

¹ Egyetemi tanársegéd, Budapesti Corvinus Egyetem, Tájépítészeti Kar, Tájtervezési és Területfejlesztési Tanszék, e-mail: zsuzsanna.mikhazi@uni-corvinus.hu.

² Projektvezető-helyettes, Budapesti Corvinus Egyetem, Tájépítészeti Kar, Tájtervezési és Területfejlesztési Tanszék, e-mail: zsolt.szilvacsku@uni-corvinus.hu.

³ A projekt keretében gyűjtött és feldolgozásra kerülő tájértékek az emberi tevékenység következtében megjelent objektumok vagy térkategória elemek, amelyek lehetnek vagy kultúrtörténeti vonatkozásúak (például kőkereszt) vagy természeti vonatkozásúak (például legelő). Ezen értékek nem feltétlenül élveznek védelmet, vagy jelentenek vonzerőt önmagukban a település számára. Ugyanakkor gyakran fűződnek hozzájuk gondolati képződmények (például történetek, mesék, legendák), vagy gazdálkodási módok és szokások, amelyek nem azonosak a tájértékekhez kapcsolódó újonnan kialakult turisztikai rendezvényekkel, viszont alkalmasak azok megalapozására.

Ez abból is következik, hogy a tájértékek kataszterezésére létrejött konzorcium elsődleges törekvése azokat a szervezeteket és a szervezeteknél meglévő adatokat összehozni és egy adatbázisba rendezni, amelyeknek szakmai vagy törvényileg szabályozott feladatai közé tartozik a tájértékek gyűjtése, rendszerezése és esetenként a megőrzése és működtetése is. Munkánk során látjuk, hogy bár szakmailag fontos a tájértékek összegyűjtése, azok fenntartására és megőrzésére csak akkor van esélyünk, ha más szakterületek számára is elérhetővé és hasznossá tesszük az elkészülő adatbázist. A TÉKA hosszú távú fenntartása és működtetése szempontjából ezért az egyik fő felhasználási területként a turizmust jelöltük meg a szakterületi szereplők és tervezők mellett. Ennek elindítására már több érintett turisztikai szervezettel is folytattunk egyeztetéseket és a jövőben szeretnénk egyrészt a már meglévő látnivaló adatbázist integrálni a TÉKA-rendszerbe, másrészt a megállapodástól függően az összegyűjtött nyilvános adatokat továbbítani például a NETA számára.

2. A tájérték fogalma, szerepe a turizmusban

A táj önmagában is vonzerő vagy az elsődleges vonzerőt kiegészítő keret, így a turisztikai kínálatban fontos szerepet tölt be (Mikházi 2009). „A táj a földfelszín térben lehatárolható, jellegzetes felépítésű és sajátosságú része, a rá jellemző természeti értékekkel és természeti rendszerekkel, valamint az emberi kultúra jellegzetességeivel együtt, ahol kölcsönhatásban található a természeti erők és a mesterséges (ember által létrehozott) környezeti elemek.” (1996. évi LIII. törvény) E meghatározásból is látszik, hogy a táj magában foglalja a természeti erőforrásokat és az erőforrásokat évszázadok óta használó, formáló társadalom kultúrájának minden elemét: építészetét, hagyományait, tájhasználatát. Gyakorlatilag azt mondhatjuk, hogy a táj magába sűríti egy adott terület turisztikailag hasznosítható természeti és kulturális adottságait.

Az egyedi tájérték fogalma és definíciója Magyarországon a múlt század nyolcvanas éveiben született meg. Igen gyorsan elterjedt és meghonosodott, majd 1996-ban a természet védelméről szóló törvénybe⁴ is bekerült. Egyedi tájértéknek minősül az adott tájra jellemző természeti érték, képződmény és az emberi tevékenységgel létrehozott tájalkotó elem, amelynek természeti, történelmi, kultúrtörténelmi, tudományos vagy esztétikai szempontból a társadalom számára jelentősége van. Az értékek csoportjairól és felmérésük módjáról az MSZ 20 381 sz. szabvány⁵ rendelkezik (Sallay 2009).

⁴ 1996. évi LIII. törvény.

⁵ Témája: Természetvédelem. Egyedi tájértékek kataszterezése.

A tájérték több mint egyedi tájérték. Tájértéknek nevezük mindazt, ami a helyi lakosok és a térségbe érkezők, valamint a szakmabeliek számára mindenkor meghatározza a táj pozitív jellegét (Sallay–Drexler 2009). A „tájértékek” magukban foglalják:

- az egyedi tájértékeket (szabvány alapján),
- a régészeti értékeket (régészeti feltárt és kutatásra váró értékeket),
- a műemlékeket (országos és helyi jellegűeket is),
- a védett természeti értékeket (ex lege, országos védettségű, helyi védettségű értékek),
- a tájra jellemző, hagyományosan természetett tájfajtaikat, művelési módokat és
- azokat az objektumokat, területi kiterjedésű és helyhez köthető, de esetenként pontos földrajzi koordinátákkal nem rendelkező (esetleg csak gondolati képződmények – például legendák, mesék, hagyományok) értékeket, amelyek meghatározzák az adott hely egyediségét, karakterét.

A tájértékekhez (a táj egyes elemeivel, egyes tájrészekkel szorosan összefüggő értékekhez) kapcsolódó kultúrtörténelmi és természeti örökségünknek széles a palettája, a már ismert műemlékektől a régi bakházakon, gémeskutakon, tájfajtaikon, mozaikos tájszerkezeten, nevezetesen öreg fákon, harangokon, legendákon, a határjáráshoz kapcsolódó hagyományokon át a faluszéli kőkeresztekig sorolhatók az ide tartozó elemek. A projekt előkészítése során három fő kategóriát állítottunk fel (kultúrtörténelmi, természeti és tájképi tájértékek), amelyekben belül összesen közel hatszáz tájértékfajta különítettünk el.

A természetvédelmi és a kulturális örökségvédelmi törvény hatálya alá eső objektumok mellett hazánkban még számos olyan tájérték található, amely országos szinten nem kiemelkedő jelentőségű, de mindenképpen fontos eleme a tájnak, a helyi értékeknek, a hagyománynak, a környezettudatnak és a turizmusnak is. Az eddigi felmérések azt mutatják, hogy ezeknek a nem védett tájértékeknek a száma jelentősen meghaladja a védett értékek nagyságát, ugyanakkor az is tapasztalható, hogy számuk a megváltozó gazdasági környezet, életmód és védelem hiánya miatt rohamosan csökken. Sok esetben a turizmus sem veszi figyelembe, nem számol a védelem alá nem tartozó értékekkel, amelyek fennmaradása a hasznosítás hiányában kétséges.

3. A TÉKA-projekt, a tájértékek országos leltára

A Budapesti Corvinus Egyetem (BCE) Tájépítészeti Karának irányításával (dr. Csemez Attila dékán az irányítóbizottság elnöke, dr. Kollányi László dékánhelyettes a projekt vezetője) létrehozott TÉKA-projekt 2010 végéig tart, partnerei

a Norvég Élettudományi Egyetem, a Földmérési és Távérzékelési Intézet (FÖMI), a Vidékfejlesztési Minisztérium (ViM), a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal (KÖH), valamint a Nemzeti Örökségvédelmi Központ (NÖK).

A projekt általános célja egy olyan átfogó, az ország egészét lefedő tájértékkataszter elkészítése, amely hozzájárul a kulturális és a természeti örökség megőrzéséhez. A projekt konkrét, rövid távú célja a tájértékkataszter módszertani megalapozása, az adatbázis kialakítása, a működési keretrendszerének megteremtése, fenntartása és működtetése, a terepi felmérések szervezése. A projekt keretében célul tűztük ki egy egységes, az egész országra kiterjedő online kataszter létrehozását. A létrehozandó tájértékkataszter nemcsak integrálná a kulturális és természeti értékek meglévő adatait, hanem új terepi felmérések révén, valamint a civil társadalom aktív részvételével ki egészítené a hiányzó adatokat (Kollányi 2009).

Az adatbázis megalapozásához egy, az érintettekkel egyeztetett rendszertervet és működtetési, fenntartási koncepciót dolgozunk ki. A TÉKA egy metaadatbázis, amely virtuálisan kapcsolja össze a partner szervezetek által működtetett és törvényi kötelezettségüknek fogva fenntartott adatbázisokat (például a műemlékkel kapcsolatos adatbázist a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal gondozza, a régészeti topográfiával kapcsolatos adatokat a Nemzeti Örökségvédelmi Központ, a természetvédelemmel kapcsolatosakat a Nemzeti Park Igazgatóságok és a Természetvédelmi Információs Rendszer gyűjti). A felhasználó az adatokat így egy helyen látja, így nem kell az egyes szervezeteknél külön-külön utánajárnia.

A tájérték-adatbázis számos olyan adatgyűjtésre is alapoz, amely magánkezdeményezésből jött létre, például Magyarország talán legrészletesebb szoborgyűjteménye, a szoborlap.hu, vagy az országos műemlékek és a helyi védettségű műemlékek gyűjtését felvállaló muemlekiem.hu, amelyek adatai integrálódnak az adatbázisba. További, már élő gyűjtemények bekapcsolását is tervezzük a rendszerbe, például a turizmus és a mezőgazdaság területéről.

A projekt keretében a hiányzó adatok pótlására és hozzávetőleg 400 település helyszíni felmérésére is sor kerül. A kataszterezés a hiányzó egyedi tájértékek felmérését, a műemlékek és a táji léptékben megjelenő régészeti emlékek és földtani emlékek térinformatikai feldolgozását foglalja magában. A terepi munkát a partner szervezetek szakemberei végzik a FÖMI által biztosított térképi háttér segítségével. Az eredmények fénykép-dokumentációval és GPS-koordinátával kerülnek rögzítésre a partnerszervezeteknél, s majd innen egy integrált adatbázisba kerülnek. A különböző intézményeket összekapcsoló rendszer nyílt forráskódú térinformatikai megoldásokon alapul, kizárólag ingyenes, szabadon felhasználható szoftverelemekből épül fel (Kollányi 2010).

A felmérések egy több száz tájértéktípust, -kategóriát tartalmazó lista alapján történtek, amelyet a Felmérési Munkacsoport állított össze a kutatás elején (2009 őszén). A felméréndő objektumok listája az MSZ 20381, Egyedi tájértékek kataszterezéséről szóló szabványban szereplő tájértéklista bővítésével került kialakításra. Ezt minden partner szervezet elfogadta, és a felméréseket ehhez igazodva végzik. A felmért értékeket minden partnerszervezet saját adatbázisába gyűjti, ahol ezek az elemek minőségbiztosításon esnek át. A minőségbiztosítás rendszere partnereként a szakterületi követelményeket tekintve eltérő lehet. A TÉKA-rendszerbe már minden partner részéről a minősített adatok kerülnek továbbításra. Tehát ez a minősítés elsősorban a konzorcium által kitűzött szakterületi célok megvalósítását szolgálja, ezáltal hiteles adatok szolgáltatását tudja majd biztosítani. Az, hogy a rendszerbe bekerülő minősített tájértékek turisztikai vonzerőként azonosíthatóak és hasznosíthatóak-e, más jellegű értékelést kíván, amelyet elsősorban a településeket érintő turisztikai fejlesztési elképzelések és tervek határoznak meg. Az eddigi eredmények alapján úgy véljük, hogy a felmért és rögzített tájértékek jelentős része vagy már jelenleg is vonzerőként működik, vagy megfelelő fejlesztéssel vonzerővé válhat.

A rövid távú cél mellett a projekt hosszú távú, közvetett célja, hogy megteremtse egy olyan, szélesebb együttműködés kereteit az érintett szakmák képviselői, a civilek és a helyi lakosok között, amelynek révén folyamatosan biztosíthatóvá válna a tájértékek adatainak gyűjtése, rendszerezése, szolgáltatása, publikálása. Ezáltal maga a tájvédelem, továbbá a kulturális örökségvédelem nagyobb jelentőséget kapna a döntéshozatali és tervezési folyamatokban. A figyelemfelhívás első lépése a 2010 májusában elindított *Értékvadászat* nevű országos verseny⁶, amelynek célja a résztvevők környezetében található természeti és kulturális értékek feltárása, valamint célzottan gémeskutak és kiépített források, forrásfoglalások felkutatása. Az így gyűjtött értékeket – a regisztrációt követően – a pályázók a feltoltes.tajertektar.hu oldalon tölthetik fel. Második lépésben az „Értékgazdag Település” cím elnyerésére hirdetett pályázatot 2010 júliusában a TÉKA-konzorcium, ezzel kapcsolatban további részletek a www.tajertektar.hu oldalon található.

Összességében a projekt legfontosabb eredménye, hogy létrejön a turizmus alapját képező tájképi, természeti és kulturális táji értékeket közvetítő TÉKA-adatbázis és szolgáltatási rendszer. A TÉKA szolgáltatási rendszer révén a döntéshozók, szakértők és a civilek számára különböző szinten hozzáférhetővé, megismerhetővé

⁶ A részletes pályázati felhívás a www.tajertektar.hu/index.php/tajertek-vadaszat.html oldalon olvasható.

válnak a tájjal kapcsolatos kulturális és természeti értékek, ezzel növelve a helyi identitástudatot, a környezet iránti felelősséget, továbbá elősegítve a helyi és regionális értékekre alapozott fejlesztéseket. A TÉKA-adatbázis és szolgáltatási rendszer célja, hogy tájértékek tekintetében megalapozza a tervezési, programalkotási, megvalósítási, értékelési döntéseket, igazodva a fenntarthatóság követelményrendszeréhez (Szilvácsku 2003).

4. A TÉKA jelentősége a turisztikai szakma számára

A létrejövő online „TájÉrtékKAtaszter” a turizmus számára számos előnyt jelent, amelyek hozzásegítik az ágazatot a kínálat fejlesztéséhez és hozzájárulnak a hazai vonzerők népszerűsítéséhez. A következő pontokban összefoglalásra kerültek ezek a tényezők.

- A rejtett értékek bevezetése a turizmusba. Az adatbázis által feltárára kerülnek azok az idáig rejtett, elfeledett értékek, amelyek eddig nem voltak benne a köztudatban, és amelyek segítségével egy-egy település hatékonyabban vonható be a turizmusba. Bár az értékek tájtörténeti, kultúrtörténeti és természetvédelmi szempontból kerülnek összegyűjtésre, unikális, csak az adott tájra jellemző megjelenésük a turizmus potenciális vonzerőivé teheti őket.
- A csomagkínálat kialakításában is előnyt jelent az adatbázis. Segítségével programajánlók, csillagtúrák, a „környék látnivalói” könnyebben összefoglalhatók és összefoghatók a szolgáltatók (például szálláshely-üzemeltetők) által. Az így kialakított gazdagabb kínálat hozzájárul ahhoz, hogy a turista hosszabb időre vegye igénybe a szolgáltatásokat.
- Olyan adatbázis, értékleltár jön létre, amire stratégiát, illetve a programmegvalósítás értékelését alapozni lehet. A nemzeti szintű turisztikai termékfejlesztés nem képzelhető el anélkül, hogy összegyűjtenénk, minősítsenénk meglévő vonzerőinket. Az adatbázis segítségével meghatározhatók a fejlesztésre leginkább érdemes régiók (kistérségek), valamint megfogalmazhatók a termékfejlesztési javaslatok. A szakembereket olyan nem nyilvános adatok segítik a tervezésben, amelyek egy-egy érték esetében a látogatók számára indifferensek.
- Az adatbázisban található információk segítségével az eddig turisztikailag inaktív térségekben is fokozható a szolgáltatók aktivitása.
- A Nemzeti turizmusfejlesztési stratégiában (Magyar Turisztikai Hivatal 2005) is meghatározásra került, hogy a turisztikai ágazat piaci pozícióit javítani kell, és a kínálat egyediségével, minőségével

kell megnyerni a fizetőképes vendégséget. Ahhoz, hogy az egyediséget a kínálat szintjén meg lehessen fogalmazni, feltétlenül ismerni kell a vonzerők teljes spektrumát.

- A TÉKA és a benne összegyűlt adatok térségi, települési szinten egyaránt alapját jelenthetik a desztinációfejlesztésnek. Az adatbázis segítségével az adott célterület fel tudja mérni, hogy saját maga, valamint versenytársai milyen adottságokkal rendelkeznek, így a versenytársaktól markánsan megkülönböztethető ajánlattal tud megjelenni a piacon.
- A turizmus intenzíven felhasználja a táji értéket, legyen az kulturális vagy természeti jellegű. A teherbíró képességet meghaladó látogatószám a vonzerőt jelentő adottságokat veszélyezteti. Azért is lényeges, hogy számba vegyük egy-egy térség értékeinek teljes tárházát, mert a különböző jellegű elemek eltérően „reagálnak” a turizmusból adódó terhelésre. A megóvás, a megőrzés szempontjából fontos, hogy az egyes értékeket megfelelően kezeljük. Ennek megvalósításához pedig minél több információra van szükségünk róluk, amit az adatbázis és a ráépíthető rendszeres monitoring és értékelési rendszer biztosíthat.
- A táji értékek védelme nem valósulhat meg a helyi lakosság értékmegőrző, értékmentő munkája, életmódja, hagyományápolása nélkül. Viszont a lakosok csak azon értékek (számukra mindennapi használati, vallási, gazdálkodási eszközök, objektumok) megőrzésében érdekeltek, amelyek vagy a hétköznapi életük szerves részét képezik, vagy gazdasági haszonnal kecsegtetnek. Az, hogy mára a turizmus számára a táji értékek fontosak, és egyes térségekben a turizmus alapját jelentik, hozzájárult ezen elemek felértékelődéséhez, ezáltal a lakosok érdekeltté váltak megőrzésükben.
- A települési önkormányzatoknak fontos tudni, hogy mekkora helyi tőkével rendelkeznek, beleértve a kulturális, természeti és társadalmi tőkét is. Saját érdekük, hogy a területükön található értékeket megismerjék és megóvják, valamint hogy tudatában legyenek a birtokukban lévő értékekben rejlő (turisztikai) lehetőségeknek, azaz a táji értékeiket értékesnek lássák, értékállóságáról gondoskodhassanak (valorizáció).
- Nemzeti érdek is, hogy összegyűjtsük és megőrizzük múltunk tájban megbúvó emlékeit, amelyek a társadalom, a gazdaság és a környezet együttes fejlődésének lenyomatai. Mindezek hozzájárulnak Magyarország egyedi arculatának kialakításához, az életminőség javításához és a turizmus versenyképességének fokozásához.

Felhasznált irodalom

1996. évi LIII. törvény a természet védelméről

KOLLÁNYI L. (2009) Táj értékek kataszterezése a TÉKA projekt keretében, Lippay János – Ormos Imre – Vas Károly Tudományos Ülésszak előadásainak és posztereinek összefoglalói, Budapest, 2009, pp. 68–69.

KOLLÁNYI L. (2010) Tájértékek kataszterezésének metodikája, 4D Könyvek II. kötet – Tájépítészeti tanulmányok, Budapesti Corvinus Egyetem Tájépítészeti Kar, Budapest 2010, pp. 159–165.

Magyar Turisztikai Hivatal (2005) Nemzeti turizmusfejlesztési stratégia 2005–2013, Budapest

MIKHÁZI Zs. (2009) The tourism contexts of the landscape conservation and the regional development. A turizmus szerepe a területi fejlődésben II. Nemzetközi Konferencia, Gyergyószentmiklós (2009 szeptember 18–19.) pp. 255–269.

MSZ 20 381 sz. szabvány Természetvédelem. Egyedi tájértékek kataszterezése

NEMES A. – KOZMA B. (1998) Magyarország turisztikai vonzerőinek számbavétele. Turizmus Bulletin, 1. pp. 8–11.

SALLAY Á. – DREXLER D. (2009) Tájértékek szerepe a Firtos kistérség turizmusában, In: Michalkó G. – Rätz T. (szerk.) A tér vonzásában: a turisztikai termékfejlesztés térspecifikus vonásai (Turizmus akadémia 4.), Székesfehérvár – Budapest, Kodolányi János Főiskola – MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, pp. 215–234.

SALLAY Á. (2009) Mérhető-e a táj? Szabványok gyakorlati alkalmazása, 4D Könyvek I. kötet – Tanulmányok és esszék a 90 éves Mőcsényi Mihály tiszteletére, pp. 177–185.

SZILVÁCSKU Zs. (2003) Stratégiai környezeti vizsgálatok az Európai Unióban, VITA, REGIO ET NATURA I., Vitaragnat Bt. Budapest, p. 159.